

dr Małgorzata Strzelecka
Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Ul. Władysława Bojarskiego 1
87-100 Toruń

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: **Małgorzata Strzelecka**
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:
  - tytuł zawodowy magistra na kierunku historia, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w zakresie historii specjalność nauczycielska, 13 lipca 1988 r.; tytuł pracy: *Rasistowska polityka III Rzeszy wobec Polaków, Rosjan i Żydów w świetle „Gazety Polskiej” i „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” w latach 1933 – 1939.*
  - stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK, 16 stycznia 2007 r., na podstawie rozprawy: *„Tygodnik Powszechny” wobec ideologizacji oświaty i wychowania w latach 1945-1989.*
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych:
  - od 1 października 2000 r. do 30 września 2007 r. byłam zatrudniona na stanowisku asystenta w Zakładzie Metodologii i Dydaktyki Historii w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
  - od 1 października 2007 r. do chwili obecnej jestem zatrudniona na stanowisku adiunkta w Zakładzie Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK.
  - do podjęcia pracy w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK (w latach 1988-2000) byłam zatrudniona jako nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w różnych typach szkół na terenie Torunia (Szkole Podstawowej nr 8, Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1, Gimnazjum Akademickim - eksperymentalnej szkole średniej, której organem prowadzącym jest Uniwersytet Mikołaja Kopernika).
4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

- a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: *Między minimalizmem a maksymalizmem. Dylematy ideowe Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego*
- b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa): Małgorzata Strzelecka, *Między minimalizmem a maksymalizmem. Dylematy ideowe Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015, ss. 440.
- c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Wskazana jako osiągnięcie naukowe monografia będąca podstawą wszczęcia postępowania habilitacyjnego została wydana przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2015 r.

Monografia podejmuje temat z zakresu historii Polski XX wieku. Przedmiot badań został skoncentrowany na ukazaniu aktywności przedstawicieli różnych grup katolików świeckich skupionych w ruchu Znak, którzy aktywność publicystyczną rozpoczęli w latach 20. i 30. XX w., a w drugiej połowie lat 50. dostrzegli realną możliwość zbudowania neutralnych relacji pomiędzy instytucjami państwa i Kościoła, a także na poszerzenie płaszczyzn dialogu społecznego. Zaprezentowany w pracy duży zakres analizowanych zagadnień miał na celu ukazanie roli jaką katolicy Znak odegrali w realiach PRL, a przede wszystkim ich aktywności publicznej wobec zapowiadanej przez Władysława Gomułkę demokratyzacji ustroju państwa, obrad Soboru Watykańskiego II, listu biskupów polskich do biskupów niemieckich, obchodów uroczystości milenium chrztu Polski i tysiąclecia państwa polskiego, wydarzeń marca 1968 r. oraz dekady rządów Edwarda Gierka. Obszar analizy szczegółowej został zawężony do dwóch postaci Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego, którzy w formującym się ruchu Znak od początku odgrywali znaczącą rolę, reprezentując dwie grupy katolików o odmiennym rodowodzie ideowym. Podjętą problematykę badawczą należy uznać za ważną, zważywszy na rolę, jaką S. Stommy i J. Zabłockiego odegrali w życiu społecznym i politycznym w historii Polski XX w. Dorobek ideowy, a także przejawy wielu form ich aktywności publicznej nie doczekały się do tej pory całościowych opracowań naukowych. Nie powstała również monografia naukowa poświęcona szeroko rozumianemu ruchowi Znak, ani również poszczególnym środowiskom skupionym w kręgu periodyków Znak. Opracowań naukowych doczekały się natomiast Kluby Inteligencji Katolickiej oraz Koło Posłów „Znak”.

Światopogląd S. Stommy został ukształtowany przez Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, a później środowiska takich czasopism jak wileńskie

„Słowo”, „PAX” oraz krakowski „Głos Narodu” i „Tygodnik Powszechny”, do końca życia pozostał niezmienny. Proces formowania poglądów J. Zabłockiego miał bardziej skomplikowany przebieg. J. Zabłocki długo szukał swojej miejsca, przechodząc drogę od harcerstwa przez ruch spółdzielczości pracy do grupy tygodnika „Dziś i Jutro” oraz dziennika „Słowo Powszechne”, by z niej wystąpić i zbudować własne środowisko. Początkowo razem z Tadeuszem Mazowieckim współtworzył redakcję miesięcznika „Więź”, ale na skutek różnic poglądów opuścił i tą grupę i ostatecznie stanął na czele nowej placówki w Znak - Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych (ODiSS) i jego periodyku „Chrześcijanin w Świecie”.

Celem naukowym wskazanego powyżej osiągnięcia naukowego było ukazanie wybranych problemów środowisk składających się na szeroko rozumiany ruch Znak. Analizie poddano aktywność publicystyczną i publiczną wybranych reprezentantów tego ruchu, na który składały się redakcje kilku czasopism katolickich („Tygodnika Powszechnego” oraz miesięczników „Znak” i „Więź”), pięciu Klubów Inteligencji Katolickiej (w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu i Toruniu), a także środowiska dwumiesięcznika „Chrześcijanin w Świecie”, ODiSS oraz Koła Poselskiego „Znak”. Należy przy tym zauważyć, iż analizowane w monografii podziały ideowe, polityczne i programowe występujące w ramach tego ruchu nie zawsze pokrywały się z jego strukturami organizacyjnymi. W badaniach przyjęto założenie, iż w latach 1957-1976 można było mówić o trzech ważnych ośrodkach ideowych jakie wyodrębniły się w ruchu Znak, wśród których obok „Więzi” i ODiSS - „Chrześcijanina w Świecie”, zespół „Tygodnika Powszechnego” stanowił ogniwo cieszące się największym autorytetem. O ile jednak wśród periodyków Znaku rolę wiodącą utrzymał krakowski tygodnik, to w ruchu klubowym pozycję nadrzędną zajmował warszawski Klub Inteligencji Katolickiej. Różnorodne i złożone dylematy tej grupy katolików zostały zilustrowane na przykładzie aktywności publicystycznej oraz działalności publicznej Stanisława Stommy i Janusza Zabłockiego.

Monografia stanowi zatem próbę spojrzenia na środowisko Znaku z perspektywy dwóch liderów prezentujących odmienne wizje ideowe i strategię działania. Poszczególne etapy życia i działalność oraz czynniki wpływające na ich poglądy i postawy, zostały przedstawione od lat młodości do czasu, kiedy ich drogi rozeszły się definitywnie po rozpadzie współtworzonego Znaku. Obie postaci ukazano na tle najistotniejszych wydarzeń życia politycznego PRL, w szczególności w okresach napiętych stosunków na linii państwo-Kościół. Dla ukazania dynamiki, ale także złożoności badanych zagadnień w pracy zastosowano analizę porównawczą działalności liderów dwóch odrębnych grup Znaku. Przy uwzględnieniu wybranych ważnych epizodów z życia osobistego i rodzinnego zwrócono także uwagę na dzia-

łałość publiczną, aktywność pisarską, pracę zawodową, a przede wszystkim na genezę systemu wartości determinujących ich postawy i poglądy społeczno-polityczne. Wiele troski poświęcono zachowaniu właściwych proporcji pomiędzy wątkami indywidualnymi obu bohaterów, a aktualnymi wydarzeniami rozgrywającymi się zarówno w środowiskach macierzystych, jaki i w całym Znaku.

W pracy wskazanej jako osiągnięcie naukowe cezury chronologiczne zostały wyznaczone na podstawie periodyzacji przyjętej w materiałach źródłowych. Cezurę początkową w sposób naturalny wyznaczył rok 1908, data urodzenia starszego S. Stommy, J. Zabłocki bowiem urodził się w 1926 r. Drogi życiowe obu bohaterów zaprezentowano w układzie chronologiczno-problemowym do 1976 r. Pierwotne plany zakładały zakończenie niniejszej monografii na 1989 r., ale ograniczenia objętościowe wymusiły odstępianie od tego zamiaru. Cezurę końcową pracy stanowi zatem 1976 r. kiedy rozbieżne stanowisko w głosowaniu nad poprawkami do Konstytucji PRL oraz okoliczności sformułowania nowego składu Koła Poselskiego w obliczu wyborów do Sejmu PRL VII kadencji doprowadziły *de facto* do rozpadu środowiska Znaku, a w konsekwencji do likwidacji Koła Poselskiego „Znak”.

W celu zapewnienia spójności i przejrzystości dokonywanej naukowej analizy porównawczej biografii osiągnięć intelektualnych S. Stommy i J. Zabłockiego, rozważania prowadzono w kilku płaszczyznach odzwierciedlających sfery aktywności publicznej, od okresu młodości i pierwszych działań społecznych po czas dojrzałej aktywności publicznej w strukturach Znaku (1957–1976). Przy określaniu cezur wewnętrznych monografii ważnym kryterium były daty wyborów do Sejmu PRL, które posiadały fundamentalne znaczenie dla dyskusji oraz rysujących się podziałów tego środowiska. Napięcia w Znaku wynikające z faktu formowania reprezentacji do Sejmu PRL, były zbieżne z najważniejszymi wydarzeniami politycznymi warunkującymi sytuację w państwie.

Praca oparta została na materiałach rękopiśmienniczych, drukowanych, jak również na literaturze przedmiotu. W tym celu została dokonana szeroka kwerenda źródłowa przeprowadzona w archiwach krajowych i zagranicznych, bibliotekach, a także zbiorach prywatnych. Ważne dla omawianej problematyki okazały się zasoby Archiwum Akt Nowych (AAN). Fundamentalne znaczenie posiadały nowe nabytki akt składających się na: Archiwum Stanisława Stommy oraz Archiwum Janusza Zabłockiego, a także przekazany tej placówce zespół akt tworzący Archiwum Warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej. Zbiory Archiwum Stanisława Stommy posiadały duże znaczenie w uzyskaniu i rozszerzeniu informacji biograficznych, w odniesieniu do prac autorskich, działalności naukowej i społecznej, a także prowadzonej korespondencji. Niezwykle cenne okazały się niepublikowane dzienniki i terminarze, a

także notatki ze spotkań i wspomnienia. Cenne z punktu widzenia poznania i zrozumienia poglądów S. Stommy były również teksty okolicznościowych przemówień, odczytów, artykułów pokreślonych przez cenzora, przygotowane do publikacji, a wstrzymane przez Główny Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk. Wykorzystano materiały dokumentujące aktywność polityczną, na którą złożyły się sprawozdania, tezy ideowe, obfita korespondencja dotycząca działalności poselskiej, pracy w Kole Poselskim „Znak” oraz w Komisjach Wymiaru Sprawiedliwości oraz Spraw Zagranicznych Sejmu PRL (1957-1976). W aktach tych znajdowała się bogata korespondencja, jaką wymieniał z prymasem, intelektualistami, profesorami związanymi z Uniwersytetem Jagiellońskim, przedstawicielami środowisk emigracyjnych. Niezwykle cenna dla podjętych badań była ta część zbioru, która dotyczyła wymiany informacji i poglądów z przedstawicielami krakowskiego środowiska, a w szczególności z Jerzym Turowiczem i Stefanem Wyszynskim. Mniejszy, pod względem zawartości ilościowej i jakościowej zbiór dokumentów zdeponowanych w AAN, okazał się zespół akt składający się na Archiwum Janusza Zabłockiego. Ważne z punktu widzenia prowadzonych badań były dokumenty dotyczące powstania ODiSS. Zbiór zawierał lukę dla lat 60., poza przemówieniami J. Zabłockiego, jakie wygłaszał w Sejmie od 1965 r., z tego okresu odnajdujemy jedynie jego korespondencję. Więcej dokumentów dotyczyło lat 70. i późniejszych.

Uzupełnieniem wspomnianych zbiorów spośród zespołów archiwalnych znajdujących się w AAN były zbiory zespołu Klubu Inteligencji Katolickiej w Warszawie, akta Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz Urzędu do spraw Wyznań, pozwalające określić politykę administracji państwowej wobec Kościoła i katolików, a także poznać formułowane okresowo priorytety działań władz państwa wobec różnych ogniw składających się na środowisko Znak. Osobne wytyczne władze kierowały bowiem pod adresem krakowskiego środowiska „Tygodnika Powszechnego”, odmienne zadania formułowały wobec grupy „Więzi” czy ODiSS. Główne badania koncentrowały się wokół problemów krajowych, jedyna kwerenda zagraniczna jaka miała miejsce, dotyczyła badań akademickiego środowiska wileńskiego przełomu lat. 20 i 30. przeprowadzona została w Wilnie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego oraz Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym w 2011 r.

Dla analizy aktywności publicystycznej oraz społeczno-politycznej S. Stommy i J. Zabłockiego pomocne okazały się także materiały zgromadzone w prywatnym Archiwum Jerzego Turowicza, początkowo zlokalizowanym w Krakowie, później we dworze rodziny Turowiczów w Goszycach pod Krakowem. Znaleziono w nich bogatą dokumentację działalności krakowskiego środowiska, w której dla prowadzonych badań cenne okazały się teksty napływające do redaktora naczelnego przeznaczone do publikacji, w postaci artykułów, polemik,

zwrotów szczotek dziennikarskich pokreślonych przez cenzora. Ważną była korespondencja napływająca do J. Turowicza, obfita i interesująca wymiana poglądów z wieloma intelektualistami, w tym osobista ze S. Stommą oraz otwarta na dialog z J. Zabłockim. Wielu informacji dostarczyły zapisy w kalendarzach sporządzone przez redaktora naczelnego „Tygodnika Powszechnego”, odczytane i opracowane w postaci maszynopisu.

Istotne znaczenie z uwagi na wartość poznawczą, zarówno w warstwie interpretacyjnej, jak i faktograficznej, miały także akta zdeponowane w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, w oddziale IPN w Krakowie i Warszawie. Analiza dokumentów zgromadzonych w teczkach MSW dotyczących analizowanego środowiska katolików świeckich pokazała, iż zgromadzone w nich materiały były przerzedzone, niekompletne oraz niezwykle rozproszone. Wiele akt dokumentujących aktywność publiczną S. Stommy i J. Zabłockiego rozmieszczonych było w zespołach spraw dotyczących innych środowisk katolickich lub teczkach personalnych różnych osób. W zbiorach dotyczących obserwacji krakowskiego i warszawskiego środowiska odnajdujemy nieliczne materiały pochodzące z lat 50. i 60. Najlepiej udokumentowana jest pierwsza połowa lat 60. Z uwagi na przyjęty zakres pracy w monografii skoncentrowano się głównie na aktach personalnych S. Stommy i J. Zabłockiego oraz wybranych materiałach dotyczących reprezentowanych przez nich środowisk.

Uzupełnieniem wspomnianych zbiorów były dokumenty znajdujące się w Archiwum Archidiecezjalnym w Warszawie, w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Pozwoliły one uzupełnić informacje biograficzne S. Stommy i J. Zabłockiego. Dokumentacja zgromadzona w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego pozwoliła prześledzić aktywność zawodową S. Stommy jako pracownika UJ, zapoznać się ze stosowanymi wobec niego restrykcjami politycznymi, m. in. z okolicznościami wstrzymania jego awansu naukowego. Natomiast zbiory lubelskie w przypadku S. Stommy umożliwiły poszerzenie informacji dokumentujących jego działalność w Stowarzyszeniu Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” oraz wymianę korespondencji z Konstantym Turowskim. Natomiast materiały zgromadzone w Dziale Rękopisów Biblioteki KUL dotyczące J. Zabłockiego pozwoliły odtworzyć jego kontakty z pracownikami KUL, a także ustalić tematykę odczytów i wizyt w Lublinie, które podejmował w latach 70.

Osobną kategorią źródeł, niezwykle istotnych dla poznania poglądów S. Stommy i J. Zabłockiego, a w przypadku tego ostatniego ewolucji poglądów, stanowiły artykuły publikowane na łamach periodyków Znak. Wypowiedź publicystyczna, pomimo cenzury była dla analizowanego środowiska niezwykle ważnym miejscem wyrażania poglądów. A S. Stomma był tym spośród liderów grupy krakowskiej, który najdobitniej wypowiadał się za tym by

refleksję wyrażaną na łamach periodyków Znak uznac za program ideowy. Ze względów politycznych bowiem nie sformułowano formalnie jednolitego programu działania dla wszystkich ogniw ruchu. Analiza materiałów publicystycznych pozwoliła nie tylko na odtworzenie stanowisk zespołów redakcyjnych poszczególnych ośrodków prasowych, ale także poglądów S. Stommy i J. Zabłockiego.

Ważnym impulsem dla podjętych badań były opublikowane wspomnienia świadków analizowanych wydarzeń. O ile ważne było ukazanie się *Dzienników* Jerzego Zawieyskiego, które w formie rękopisu można było już wcześniej analizować w Bibliotece Narodowej, o tyle istotniejsze dla podjętych analiz było wydanie drukiem wielotomowych obszernych wspomnień J. Zabłockiego. *Dzienniki* pozwoliły poznać jego punkt widzenia, a także prześledzić bezpośredni udział w wielu istotnych dla Znak przedsięwzięciach. Ważnym materiałem do analiz porównawczych były także opublikowane przez J. Zabłockiego na początku lat 90. na łamach „Ładu” dwie serie artykułów, dziesięcioodcinkowych wspomnień z powojennej konspiracji pt. *Gorący rok 1945* oraz czterdziestoodcinkowych wspomnień pt. *Mazowiecki, mój przeciwnik*. O ile jednak do badań dotyczących lat 60. posiadamy źródła równoległe, lakoniczne wypowiedzi S. Stommy i *Dzienniki* J. Zawieyskiego, o tyle już w przypadku lat 70. występuje brak takich możliwości.

W przypadku S. Stommy niezwykle cenne okazały się wywiady prasowe, jakich udzielał różnym periodykom. Warto zauważyć, iż J. Turowicz i S. Stomma oprócz notatek w kalendarzach nie pozostawili szczegółowych wspomnień. S. Stomma nie chciał informować o szczegółach konfliktu z lat 70. T. Mazowiecki niechętnie rozmawiał z historykami, nie zgodził się przeprowadzenie rozmowy. Chęć rozmowy natomiast wyrazili: Wojciech Wieczorek, Waław Auleytner, Andrzej Wielowieyski oraz J. Zabłocki. Ten ostatni wyrażał również wolę i potrzebę pozostawienia własnej wersji wydarzeń, w których przyszło mu uczestniczyć, a nawet odgrywać rolę pierwszoplanową. Mimo pewnych deformacji i niejednokrotnie hagiograficznego zabarwienia wspomnień w niniejszej monografii podjęto trud analizy porównawczej wszystkich tych źródeł. Pomocne w przygotowaniu niniejszej rozprawy okazały się także liczne opracowania źródłowe i naukowe. W pracy wykorzystano również bogatą literaturę przedmiotu.

Zgromadzony w szerokiej kwerendzie materiał pozwolił na podjęcie próby opracowania w aspekcie naukowym analizy porównawczej biografii intelektualnych dwóch przedstawicieli ruchu Znak - S. Stommy i J. Zabłockiego, od chwili podjęcia przez nich aktywności publicystycznej i publicznej aż do jego rozpadu, jaki nastąpił w 1976 r. W drugim planie rozprawy zostało ukazane środowisko ruchu społecznego Znak, niezwykle zróżnicowane pod

względem pochodzenia społecznego, ale przede wszystkim rodowodu ideowego, z dylematami, przed jakimi musieli stawać jego przedstawiciele w podejmowanej aktywności publicznej w latach 1957-1976.

W pracy będącej głównym osiągnięciem naukowym skoncentrowano się na wyodrębnieniu tych etapów z życia S. Stommy i J. Zabłockiego, które w decydujący sposób wpłynęły na ukształtowanie się ich poglądów i późniejsze postawy. W przypadku S. Stommy - okres młodości przypadł na lata 20. XX w. - był to czas ukończenia nauki w Gimnazjum i Liceum im. Zygmunta Augusta w Wilnie, studiów na Wydziale Prawa Uniwersytetu Stefana Batorego, działalności w organizacji młodzieżowej „Pet” oraz SKMA „Odrodzenie”, pracy redakcyjnej w wileńskim „PAX”, „Kurierze Wileńskim”, „Głosie Narodu”, debiutu publicystycznego w wileńskim „Słowie”, wyjazdu na stypendium do Francji, pracy konspiracyjnej, tułaczki wojennej oraz wstąpienia do seminarium duchowego. Dla młodszego o osiemnaście lat J. Zabłockiego - lata młodości przypadły na niespokojne lata 30. XX w. - i były czasem przyspieszonego wejścia w 1939 r. w dorosłe życie trzynastoletniego ucznia Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Grodzisku Mazowieckim, kontynuującego naukę na tajnych kompletach, zaangażowanego w działalność harcerstwa, a później Szarych Szeregów.

Zebrany w toku badań materiał źródłowy umożliwił nie tylko na odtworzenia podejmowanych przez nich prób odnalezienia się w powojennej rzeczywistości Krakowa, ale pozwolił również na ukazanie dokonywanych wyborów ideowych oraz określenie dylematów związanych z podejmowaniem aktywności w formułujących się wówczas środowiskach przy redakcjach prasy katolickiej. W przypadku S. Stommy była to decyzja o opuszczenie murów seminarium duchowego, podjęcia pracy zawodowej na UJ oraz zbliżenia się do J. Turowicza i tworzonego „Tygodnika Powszechnego”, a w konsekwencji przyjęcie funkcji redaktora naczelnego nowego miesięcznika „Znak”. W przypadku J. Zabłockiego było to rozpoczęcie studiów na Wydziale Prawa UJ i poszukiwanie nowych form aktywności społecznej. Szukał miejsca dla siebie w harcerstwie, ruchu spółdzielczym oraz zespole „Dziś i Jutro”.

W pracy będącej głównym osiągnięciem naukowym skoncentrowano się na ukazaniu płaszczyzn łączących, ale też i dzielących tych dwóch aktywnych działaczy katolickich. Obaj z domu rodzinnego wynieśli przywiązanie do katolicyzmu i wspólnoty z Kościołem. Jednakże ich dojrzewanie ideowe oraz wchodzenie w dorosłość odbyło się w odmiennych warunkach historycznych. Decydujący wpływ na wychowanie S. Stommy wywarło wileńskie środowisko SKMA „Odrodzenie”. W przypadku młodszego o osiemnaście lat J. Zabłockiego były to ideały przedwojennego harcerstwa, służba w Szarych Szeregach, a później fascynacja osobą Bolesława Piaseckiego, niektórymi jego poglądami oraz metodami i formami działania. Grupy

ideowe, w przypadku S. Stommy SKMA „Odrodzenie”, a u J. Zabłockiego „Dziś i Jutro”, wywarły zasadniczy wpływ na ich poglądy, co znalazło odzwierciedlenie w ich późniejszej działalności publicznej.

Dojrzałość ideowa obu zaczęła kształtować się podczas studiów prawniczych, które w przypadku S. Stommy przypadły na lata 1928-1932 w Wilnie na USB, a J. Zabłockiego w latach 1945-1949 w Krakowie na UJ. Obaj inspiracji dla pogłębienia wiary poszukiwali w myśli francuskiego katolicyzmu. S. Stomma za sprawą „Odrodzenia” w Wilnie spotkał się nie tyle ze środowiskami chadeckimi, ile z sympatykami obozu piłsudczyków, prezentującymi wielonarodowe tradycje Wielkiego Księstwa Litewskiego. W okresie wileńskim S. Stomma zetknął się z kręgami radykalizującej się lewicy, tam też jego poglądy przeszły ewolucję, a światopogląd, po rozstaniu z lewicą, zaczął oscylować ku prawicy. Od Mariana Zdziechowskiego przejął negatywny stosunek do komunizmu. W Wilnie ukształtowała się charakterystyczna dla jego późniejszych wyborów postawa „pomiędzy”, pomiędzy lewicą a prawicą, pomiędzy Józefem Piłsudskim a Romanem Dmowskim czy też pomiędzy doczesnością a wiecznością. Na podstawie analizy aktywności społecznej i publicystycznej S. Stommy z okresu wileńskiego można sformułować wniosek, iż nie sprawy polityczne, a problemy wiary i katolicyzmu posiadały dla niego wymiar nadrzędny. W okresie krakowskim S. Stomma, jako redaktor naczelny miesięcznika „Znak”, został jednym z filarów krakowskiego środowiska. W 1946 r. nakreślił koncepcję realizmu, która stała się później podstawą strategii całego Znak-u tzw. neopozytywizmu. Wybór środowiska dokonany przez S. Stommę okazał się trafny, gdyż do końca życia identyfikował się z zespołami krakowskich periodyków.

W przypadku J. Zabłockiego droga do określenia własnej tożsamości ideowej była bardziej kręta. J. Zabłocki cenił „Tygodnik Powszechny” z pierwszego okresu, gdy w jego publicystyce górowały chadeckie poglądy ks. J. Piwowarczyka, ale nie widział w nim miejsca dla siebie. Po ukończeniu studiów zbliżył się do zespołu „Dziś i Jutro”, związanej z Bolesławem Piaseckim. Szybko awansował w strukturach tej grupy „Dziś i Jutro”. Jednakże na skutek ujawnionych rozbieżności poglądów wraz z grupą „Frondy” w 1955 r. rozstał się z zespołem „Dziś i Jutro”. Poglądy i doświadczenia z tego okresu wywarły duży wpływ na jego światopogląd oraz metody działania w późniejszej aktywności społecznej. J. Zabłocki znalazł się w gronie tych katolików, którzy wierność ideałom socjalizmu zachowali do 1989 r.

W rozprawie prezentowanej jako główne osiągnięcie naukowe zastały przedstawione poglądy jakie formułowali S. Stomma i J. Zabłocki w procesie kształtowania struktur i oblicza ideowego szerokiego ruchu katolików Znak. Nakreślone zostały okoliczności spotkania S. Stommy i J. Zabłockiego, reprezentujących odmienne grupy, którzy na fali popaździerniko-

wych zmian podjęli wspólne wysiłki na rzecz zjednoczenia działań katolików z różnych ośrodków oraz wyłonienia struktur organizacyjnych nowo powstałego środowiska. W monografii podjęto także próbę określenia miejsca i roli jaką zajęli w kształtującym się ruchu. Obaj znaleźli się w gronie współtwórców Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej, liderów integrujących katolików wokół zespołu krakowskich publicystów „Tygodnika Powszechnego”.

W przeprowadzonej analizie wskazano na te elementy aktywności S. Stommy i J. Zabłockiego, które pozwoliły na sformułowanie tezy, iż w końcu lat 50. przy wielu różnicach możliwą wydawała się ich współpraca, zgodna z założeniami uzgodnionymi w 1957 r. w szeroko rozumianym środowisku OKPIK, później Znak. Członkowie OKPIK od początku z przyczyn ideowych odrzucali socjalizm, proponując zdystansowanie się od polityki i skoncentrowanie na problematyce kultury i wychowania. Różnice w poglądach programowych i strategicznych pomiędzy grupami krakowską a warszawską występowały praktycznie od pierwszych rozmów międzyśrodowiskowych. Wydawało się, iż doświadczenia z okresu stalinizmu były na tyle silne, iż będą w przyszłości gwarantować umiar i realizm, a wypracowany kompromis zapewni katolikom współuczestnictwo w działaniach na rzecz demokratyzacji i liberalizacji ustroju państwa. Grupa „Frondy” od początku wyróżniała się afirmacją socjalizmu oraz chęcią zaangażowania w reformowanie socjalistycznego państwa. Uznawała autorytet kolegów z Krakowa, ale już wtedy sygnalizowali swoje niezadowolenie z rezygnacji formułowania aspiracji politycznych.

W rozprawie prezentowanej jako główne osiągnięcie naukowe zebrany materiał źródłowy pozwolił na sformułowanie tezy, iż utrzymanie linii proponowanej przez liderów Znak dawało szansę na działalność formacyjną katolików oraz na wychowanie pokolenia w wartościach odmiennych od laickiej polityki państwa. Warunkiem dla przetrwania Znak było kierowanie się wspólnym interesem katolickiej większości, tolerowanie różnic poglądów, budowanie jedności w wielości, jak tego chciał J. Zawieyski, czy też zajmowanie jednolitego stanowiska na zewnątrz, jak tego oczekiwał prymas Stefan Wyszyński.

Analiza źródeł pozwoliła na uczynienie konkluzji, iż stosunek do socjalizmu stanowił fundamentalną różnicę poglądów S. Stommy i J. Zabłockiego, i reprezentowanych przez nich grup, który warunkował odmienną wizję aktywności katolików w państwie realnego socjalizmu. Realizm S. Stommy, zgodny z tendencjami minimalizmu społecznego, oznaczał odrzucenie ideałów socjalizmu i odsunięcie pokus do uprawiania polityki, a przyjęcie postawy otwartej i konstruktywnej wobec rzeczywistości. Podkreślanie własnej tożsamości oraz poszukiwanie realnych możliwości dla aktywności katolików w zaistniałych warunkach geopoliti-

tycznego podziału Europy. Podkreślał on potrzebę rezygnacji z aspiracji politycznych i skoncentrowania się na sprawach kultury i wychowania. S. Stomma nie miał on złudzeń co do roli, jaką katolicy mogli odgrywać w państwie rządzone przez komunistów.

Realizm J. Zabłockiego, nawiązujący do idei maksymalizmu społecznego, formułowany był z odmiennej perspektywy, z pozycji afirmacji socjalizmu oraz z chęci wewnętrznego zaangażowania w reformowanie państwa we wszystkich dziedzinach życia społecznego, w tym również politycznego. Uważał on, iż neopozytywistyczny realizm S. Stommy sprawdził się w latach 40. i 50., ale w latach 60. stracił swą aktualność, w szczególności po pontyfikacie Jana XXIII i Soborze Watykańskim II. Realizm J. Zabłockiego wyrażał się w podjęciu poszukiwań nowej drogi, alternatywnej wobec tej, jaką przyjmowała »Więź« oraz potrzeby radykalnego odwrócenia strategii działań. Po koniec lat 60. uległ on złudzeniu, iż w oparciu o autorytet S. Wyszyńskiego uda się mu wprowadzić nowe impulsy do nauczania społecznego Kościoła, ożywić i spopularyzować myśl posoborową, w konsekwencji u boku ODiSS stworzyć ruch, który zapoczątkuje proces odrodzenia chadecji w Polsce. W dojściu do władzy ekipy Edwarda Gierka widział zmianę jakościową umożliwiającą katolikom osiągnięcie takich pozycji, jakich dotychczas nikomu nie udało się uzyskać. Widział się jako partner zarówno dla obozu władzy, jak i dla części hierarchów Kościoła.

W rozprawie prezentowanej jako główne osiągnięcie naukowe podjęto próbę nakreślenia płaszczyzn sporów ideowych rysujących się od 1962 r. w grupie „Więzi” oraz ich wpływu na sytuację całego Znak. Przedstawiono proces różnicowania poglądów katolików Znak na tle recepcji reform Soboru Watykańskiego II oraz wizji Kościoła posoborowego, „memoriału S. Stommy”, orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich, obchodów milenium chrztu Polski i obchodów tysiąclecia państwa, oceny wydarzeń z okresu wojny izraelsko-egipskiej, marca 1968, interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji, a także spraw organizacyjnych Znak, które doprowadziły do zbliżenia się T. Mazowieckiego do krakowskiego środowiska i wyodrębnienia w zespole „Więzi” grupy J. Zabłockiego.

Poglądy oraz postawa J. Zabłockiego wobec wydarzeń z 1967 i 1968 r. zaczęły sytuować go coraz wyraźniej w opozycji do większości Znak. Wbrew poglądom większej części środowiska forsował pogląd o konieczności większego zaangażowania katolików w rozwój socjalistycznego państwa. Dojście do władzy E. Gierka uznał za moment właściwy do dokonania jakościowej zmiany. W tym czasie, kiedy J. Zabłocki szukał zbliżenia do władz, środowisko Znak skupione wokół S. Stommy i T. Mazowieckiego zaczynało skłaniać się do formułowania postulatów z innej, szerszej już perspektywy, nie tylko katolickiej, ale i obywatelskiej. Kryzys konstytucyjny, wywołany na tle wprowadzenia poprawek do Konstytucji PRL,

był dla S. Stomma tym momentem, który uznał za właściwy, by władzom powiedzieć: *non possumus*.

W monografii zwrócono uwagę, iż zarówno S. Stomma jak i J. Zabłocki odmiennie odczytywali realia rzeczywistości lat 60. i 70., intencje prymasa, a także możliwości współpracy z obozem rządzącym. Obu uznać możemy za przesadnych optymistów w kreśleniu wizji na temat roli, jaką mogli odegrać katolicy w życiu publicznym PRL. Osobą kluczową dla kształtowania relacji Państwo-Kościół był jedynie prymas S. Wyszyński, który dostrzegał znaczenie inteligencji skupionej w kręgach periodyków Znak. Doceniał ich rolę, ale nie traktował ich jako jedynego środowiska posiadającego wpływ na kształtowanie katolickiego społeczeństwa. S. Wyszyński jako zwierzchnik Kościoła inaczej ustawiał priorytety. Uważał, iż społeczeństwu potrzebne były nie tylko dyskutujące elity, ale także oddolnie zorganizowane struktury oparte na kulturze nie tyle dialogu, ile zaufania.

Zebrany materiał źródłowy pozwolił na konstatację, iż od początku lat 70. J. Zabłocki nie krył już planów budowy szerszego zaplecza społecznego. Formułował program, odróżniający go od pozostałej części Znak, w którym obok pozytywnego stosunku do prymasa i odbudowy katolicyzmu społecznego, kreślił wizję odrodzenia chadecji. Od 1971 r. rozpoczął próby pozyskania władz dla idei utworzenia szerokiej organizacji katolickiej związanej z Kościołem, ale współpracującej z władzami w reformowaniu socjalistycznego państwa. Snuł plany przeorientowania pracy Klubów, zaktywizowania katolików m.in. poprzez utworzenie centralnego ośrodka koordynującego działania Znak, co wiązało się z wizją uczynienia z Koła Poselskiego pierwszoplanowej placówki środowiska. W grudniu 1973 r. z trybuny sejmowej informował o planach stworzenia ruchu katolików świeckich.

S. Stomma konsekwentnie stał na gruncie neopozytywistycznego realizmu. Władze zamierzenia J. Zabłockiego przyjmowały z niechęcią, gdyż nie zamierzały zmieniać istniejącego układu sił. Zainteresowane były jedynie rozbiciem jedności Znak, a nie mnożeniem placówek czy też zastępowaniem jednej formacji drugą. J. Zabłocki stojąc na czele mniejszości w Znak, nie chciał uznać programu i strategii większości. Wierzył, iż uda się mu zbudować środowisko, które stanie się szerszym ruchem działającym na rzecz odbudowy katolicyzmu społecznego.

Wnioski końcowe rozprawy prezentowanej jako główne osiągnięcie naukowe pozwalają na konstatację, iż wizję przeorientowania Znak J. Zabłocki formułował w oparciu o fałszywe przesłanki i nierealne założenia. W konsekwencji doprowadził do rozpadu Znak. Błędnie odczytywał intencje prymasa, a także nazbyt optymistycznie oceniał swoją pozycję jako partnera dla obozu władzy. Z rzeczywistością rozmijała się także ocena możliwości jego

grupy, a także oczekiwań polskich katolików, ich zapotrzebowania na katolicką partię polityczną. J. Zabłocki, stojąc na czele mniejszości w Znaku, wbrew poglądom i opiniom większości środowiska, przystąpił do realizacji swoich ambitnych planów politycznych. W rzeczywistości nie posiadał jednak poparcia ani hierarchów Kościoła, ani władz państwa, ani także szerszych środowisk katolickich. Wydarzenia kolejnych lat przyznały historyczną rację linii prezentowanej przez większość Znaku, która od 1976 r. zaczęła zbliżać się do środowisk opozycyjnych.

Zaprezentowany w monografii duży zakres analizowanych zagadnień pozwolił ujrzeć środowisko Znaku w szerokiej perspektywie i nakreślić obszary wymagające pogłębienia i rozszerzenia dotychczasowych badań. Naturalnym wydaje się konieczność kontynuacji podjętej problematyki i ukazanie sytuacji ośrodków rozbitego Znaku w latach 1976-1989. Osobnym zagadnieniem wydaje się potrzeba napisania indywidualnych biografii S. Stommy i J. Zabłockiego. Także kontekst tegorocznych obchodów rocznicy związanej z milenium chrztu Polski i tysiąclecia państwa polskiego, tezy okolicznościowej publicystyki, nasuwają potrzebę, ale i konieczność zbadania i głębszego ukazania stosunku prymasa S. Wyszyńskiego do grupy Znaku w roku 1966, czy też całościowego spojrzenia na relacje prymasa ze środowiskiem Znaku w latach 1957-1976. Odrębnych i całościowych badań wymaga także działalność J. Zabłockiego i jego grupy w latach 70. i 80., gdyż większość dostępnych opracowań przygotowana jest przez autorów pochodzących z wewnątrz tamtego środowiska, brak jest całościowych analiz badaczy niezależnych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

Tematem wiodącym prowadzonych przeze mnie badań jest historia Polski XX w. W zakresie moich zainteresowań naukowych znajduje się aktywność publiczna i publicystyczna katolików świeckich skupionych wokół redakcji czasopism: „Tygodnika Powszechnego” oraz miesięczników „Znak” i „Więź”. Tematyka moich zainteresowań naukowych z okresu doktoratu dotycząca środowiska „Tygodnika Powszechnego” została rozszerzona na obszar wiodących ośrodków składających się na środowisko Znak, w szczególności o grupę katolików skupioną wokół „Więzi” oraz współtworzącą periodyki Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych: „Chrześcijanin w Świecie” i „Ład”, co znalazło odzwierciedlenie w monografii wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe. Przedmiotem moich analiz jest także historia oświaty polskiej, w szczególności XIX i XX w., problematyka eksperymentów pedagogicz-

nych, dydaktyka szkoły wyższej oraz edukacja i obywatelska w warsztacie pracy nauczyciela historii, wiedzy o społeczeństwie, a także wiedzy o kulturze i regionach Polski.

Tematyka moich badań głównych, skoncentrowanych na wybranych zagadnieniach z historii Polski XX w., nie została wybrana przypadkowo, stanowi kontynuację związaną z rozszerzaniem zainteresowań z okresu badań podjętych na seminarium magisterskim i doktorskim. Z seminarium magisterskiego wyniosłam zainteresowanie historią prasy polskiej dwudziestolecia międzywojennego (*Rasistowska polityka III Rzeszy wobec Polaków, Rosjan i Żydów w świetle „Gazety Polskiej” i „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” w latach 1933 – 1939*), natomiast z seminarium doktorskiego historią Polski drugiej połowy XX w. (*„Tygodnik Powszechny” wobec ideologizacji oświaty i wychowania w latach 1945-1989*), w szczególności problematyką styku wychowania i polityki. Zainteresowania te ukształtowały się pod wpływem udziału w trzech konferencjach, w jakich uczestniczyłam w latach 1996-2002, organizowanych przez Zakład Myśli Politycznej usytuowany wówczas w Katedrze Politologii UMK pt.: *Wychowanie a polityka. Tradycja i współczesność; Wychowanie a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym; Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX w.* Rezultatem udziału w tych konferencjach były artykuły w publikacjach pokonferencyjnych (M. Strzelecka, *Wizja człowieka na łamach „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945-1948*, w: *Wychowanie a polityka. Tradycja i współczesność*, red. W. Wojdyło i M. Strzelecki, Toruń: Wydawnictwo UMK, 1997, s. 231-237; M. Strzelecka, *Rola wychowania w powojennej rzeczywistości politycznej w publicystyce „Tygodnika Powszechnego” (1945-1953)*, *Wychowanie a polityka. Między wychowaniem narodowym a państwowym*, red. W. Wojdyło, Toruń: Wydawnictwo UMK, 1999, s. 145-151; M. Strzelecka, *Obraz katolika na łamach „Tygodnika Powszechnego” w latach 1953-1956*, w: *Wychowanie a polityka. Mity i stereotypy w polskiej myśli społecznej XX w.*, red. W. Wojdyło, Toruń: Wydawnictwo UMK, 2000, s. 115-126).

Problematyka oświatowo-wychowawcza pozostawała przez cały czas w kręgu moich zainteresowań naukowych, czego wyrazem było opublikowanie monografii napisanej na bazie badań rozprawy doktorskiej (M. Strzelecka, *Trudne kompromisy. Środowisko „Tygodnika Powszechnego” wobec reform systemu oświaty i wychowania w latach 1945-1989*, Toruń 2009, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 323). Za książkę uznaną za wyróżniające osiągnięcie w dziedzinie naukowo-badawczej w 2010 r. otrzymałam indywidualne wyróżnienie Rektora UMK w Toruniu. Uczestnictwo w ogólnopolskich konferencjach naukowych i przedsięwzięciach innych ośrodków naukowych (Gdańsk, Lublina, Szczecin, Warszawy) zaowocowało publikacjami artykułów, w których poszerzyłam zakres swoich badań, obejmując wtedy

już nie tylko krakowskie środowisko Znak, ale również ośrodki warszawskie tego ruchu (M. Strzelecka, *Problematyka oświatowo-wychowawcza na łamach „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945-1953*, w: *Nauka, edukacja: kultura w polskiej myśli politycznej XX-XXI w.*, red. M. Wichmanowski, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2013, s. 233-261; M. Strzelecka, *Środowisko miesięcznika „Więź” wobec reform systemu oświaty i wychowania lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych*, „Klio”: czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym, 2011, nr 16, s. 95-121).

Tematyka badań głównych koncentrowała się wokół historii krakowskich i warszawskich periodyków ruchu Znak (M. Strzelecka, *Powstanie „Tygodnika Powszechnego” i jego rola w powojennej prasie katolickiej (1945-1953)*, w: *W kręgu prasy: (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość): zbiór artykułów*, red. G. Gzella i J. Gzella, t. 2, Toruń: Wydawnictwo UMK, 2001, s. 103-122; M. Strzelecka, *Cztery cenzorskie kreski: o ingerencjach Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk na łamach „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945-1949*, w: *Obraz, dźwięk i smak w edukacji historycznej: zbiór studiów*, red. S. Roszak, M. Strzelecka i A. Wieczorek, Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, 2010, s. 103-119), jaki i spuścizny ideowej tego środowiska (M. Strzelecka: *Sobór Watykański II na łamach „Tygodnika Powszechnego” i miesięcznika „Znak”* w: *Studia soborowe: historia i nauczanie Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń: Oficyna Wydawnicza Finna, 2013, s. 257-287; M. Strzelecka, *O nową syntezę kultury na łamach „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”*, w: „*Studia Historica Gedanensia*”, red. S. Kościelak, t. VII, 2016 (po korekcie wydawniczej, oddany do druku). Wiosną bieżącego roku warszawskie środowisko naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, dostrzegając moje badania naukowe, zaprosiło mnie na konferencję *Milenium chrztu Polski*, podczas której wygłosiłam 7 marca 2016 r. referat: *Prasa ruchu Znak o milenium chrztu Polski* (przygotowywany do druku).

Problematyka osiągnięcia naukowego jest wynikiem szerszego spojrzenia na działalność i rolę katolików ruchu Znak jaką odgrywali w latach 1957-1976. Na ten całościowy obraz złożyły się również artykuły, w których stopniowo prezentowałam wyniki prowadzonych badań. Wśród opublikowanych i oddanych do druku prac znalazły się takie, które określały miejsce i rolę poszczególnych przedstawicieli analizowanego środowiska, jak i ośrodków, które współtworzyli w ruchu. Wyniki swoich badań prezentowałam podczas konferencji oraz przy przygotowywaniu publikacji takich ośrodków jak Wydział Politologii i Stosunków Międzynarodowych UMK, a także Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie (M. Strzelecka, *Początki aktywności publicystycznej Jerzego*

Turowicza w latach trzydziestych XX wieku, w: *W kręgu idei: państwo, edukacja, religia: księga pamiątkowa ofiarowana dr Katarzynie Kalinowskiej*, red. W. Wojdyły, G. Radomskiego, M. Zamojskiej, D. Góry-Szopińskiego, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2011, s. 267-284; M. Strzelecka, *Jerzy Turowicz w świetle dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, w: *W kręgu historii, politologii i edukacji: studia i szkice dedykowane profesorowi Witoldowi Wojdyle*, red. Z. Karpus, G. Radomski, M. Strzelecki, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2012, s. 363-388; M. Strzelecka, „*Odkrywanie katolicyzmu na nowo*”: *formowanie tożsamości ideowej Stanisława Stommy w latach 20. i 30. XX w.*, w: *Sensus catholicus. Katolicy świeccy w Polsce Ludowej: postawy, aktywność, myśl: studia i szkice*, red. R. Ptaszyński, T. Sikorski, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014, s. 376-401; M. Strzelecka, *Koło Poselskie „Znak” i jego przewodniczący Stanisław Stomma w świetle dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, w: *Parlament - konstytucja - demokracja w edukacji historycznej i obywatelskiej: zbiór studiów*, red. S. Roszak, M. Strzelecka i A. Wieczorek, Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, 2011, s. 236-247.

Ważną część moich zainteresowań badawczych stanowi biografistyka, analiza biografii intelektualnych wybitnych jednostek żyjących w XX wieku, ukazywanie etapów ich rozwoju umysłowego, ewolucja poglądów, analiza działalności publicznej, które przynoszą wiele interesujących spostrzeżeń i wniosków dla analizy i zrozumienia wydarzeń minionych i przyszłych. Wyniki tej części moich badań przedstawiałam podczas konferencji we współpracy z różnymi ośrodkami naukowymi, między innymi Uniwersytetem Wileńskim, Wydziałem Politologii i Stosunków Międzynarodowych UMK, Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek. (M. Strzelecka, *Juzefas Pilsudskis ir 1926-ieji lenkiškų istorijos vadovėlių diskurse*, w: *Lietuvos III Seimas 1926-1927: išbandymų metai: mokslinių straipsnių rinkinys*, sudaryt. Saulius Kaubrys, Arūnas Vyšniauskas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, s. 152-171, streszcz. ang., (Lietuvos Valstybingumo Paveldas; t. 2); M. Strzelecka, *Józef Piłsudski jako Naczelnik Państwa we współczesnych podręcznikach historii*, w: *Drogi do niepodległości: szanse, kontrowersje, problemy*, red. G. Radomski, W. Wojdyło, M. Zamojska, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2010, s. 147-169; M. Strzelecka, *Zamach majowy 1926 r. w dyskursie polskich podręczników do historii*, w: *Tygiel talentów: z doświadczeń nauczycieli uczniów uzdolnionych: w 15-lecie Gimnazjum i Liceum Akademickiego: zbiór studiów*, red. I. Glatzel i A. Kierys, Toruń: Zespół Szkół UMK Gimnazjum i Liceum Akademickie, 2013, s. 208-230; M. Strzelecka, *Elżbieta Zawacka - nauczyciel i wychowawca: praca w szkołach średnich i w Przysposobieniu Wojskowym Kobiet*, w: *Prof. dr hab. gen. bryg. Elżbieta Zawacka (1909-*

2009): *materiały do biografii*, red. K. Minczykowska, Toruń: Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej, 2010, s. 47-65, (Biblioteka Fundacji „Archiwum Pomorskie AK” w Toruniu; t. 57).

Z uwagi na zatrudnienie w Zakładzie Metodologii i Dydaktyki Historii na stanowisku asystenta w 2000 r., a obecnie (od 2007 r.) adiunkta w Zakładzie Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie w obszarze zainteresowań badawczych znalazły się także zagadnienia z zakresu historii oświaty, w szczególności eksperymentów pedagogicznych w polskim systemie oświaty, dydaktyka szkoły wyższej, a także edukacja historyczna, obywatelska oraz regionalna w warsztacie pracy nauczyciela: historii, wiedzy o społeczeństwie oraz wiedzy o kulturze. Od początku powołania przez pracowników UMK do życia eksperymentalnej szkoły średniej Zespołu Szkół UMK Gimnazjum i Liceum Akademickie, tj. od 1999 r., której organem prowadzącym jest toruński uniwersytet, współpracuję z tą jedyną tego rodzaju placówką oświatową w Polsce, która miała utorować praktykę powoływania podobnych szkół średnich przy innych uniwersytetach. Ideę utworzenia szkoły średniej, ściśle związanej z UMK, przywieźli do Torunia profesorowie Uniwersytetu Stefana Batorego, którzy tworząc toruńską Uczelnię w 1945 r. pragnęli odtworzyć związane z USB, funkcjonujące niecałe dwa lata (9 IV 1938-7 XII 1939), Państwowe Liceum i. Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Zamyśl ten udało się zrealizować dopiero w 1999 r.

Ważną sferą działalności wynikającej z pracy naukowej jest popularyzacja wiedzy historycznej oraz dydaktycznej. Refleksje i doświadczenia ze swojej pracy zawodowej publikowałam w materiałach i poradnikach metodycznych dla nauczycieli. Były to najczęściej konspekty lekcji zawierające nowatorskie pomysły w zakresie wykorzystania źródeł historycznych, metod aktywizujących pracę uczniów, a także testy ukazujące najistotniejsze elementy oceniania diagnozującego i różnicującego w edukacji szkolnej na różnych etapach kształcenia. Jestem autorką programu nauczania historii (M. Strzelecka, *Program nauczania historii dla Gimnazjum Akademickiego*, Toruń 1999), który dotyczył eksperymentu polegającego na kształceniu uczniów szczególnie uzdolnionych w cyklu pięciu lat (2+3) w sytuacji gdy obowiązujący system kształcenia zakładał cykl sześcioletni (3+3). Eksperyment programowy zakładał, w oparciu o współpracę z UMK skrócenie o rok nauki w szkole typu gimnazjalnego, która łączyła treści programowe gimnazjum i liceum, po to by młodzież mogła rok wcześniej zdać maturę, rozpocząć studia wyższe, a później studia doktoranckie. Jestem również współautorką programu z wiedzy o kulturze (M. Strzelecka, A. Wieczorek, *Program nauczania wiedzy o kulturze dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum: zakres podstawowy*, Toruń: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, 2005), a także

współautorką dwóch podręczników do historii do zakresu rozszerzonego dla szkoły ponadgimnazjalnej. W pracy nad tymi podręcznikami odpowiadałam za ich obudowę dydaktyczną (R. Czaja, M. Strzelecka, J. Wroniszewski, *Historia 1, cz. 1: starożytność: podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych: zakres rozszerzony*, Gdynia: Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, 2012, 238 s.; R. Czaja, M. Strzelecka, J. Wroniszewski, *Historia 1, cz. 2: średniowiecze: podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych: zakres rozszerzony*, Gdynia: Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, 2013, 344 s.).

Dzieliłam się wiedzą i doświadczeniem dydaktycznym z nauczycielami w licznych publikacjach (M. Strzelecka, „*Tygodnik Powszechny*” jako źródło wiedzy o Polsce drugiej połowy XX wieku, w: *Zdolności, talent, twórczość*, red. W. Limont, J. Cieślukowskiej i J. Dreszer, t. 2, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2008, s. 167-182; M. Strzelecka, *Wykorzystywanie źródeł historycznych w praktyce szkolnej*, w: *Nauczanie historii jako powrót do źródeł*, red. G. Pańko i J. Wojdon, Olsztyn: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2010, s. 23-39; M. Strzelecka, *Wiedza o kulturze w edukacji historycznej*, „*Wiadomości Historyczne*” 2007, nr 1, s. 53-56; M. Strzelecka, *Rola czasopism popularnonaukowych w edukacji historycznej*, „*Wiadomości Historyczne*” 2008, nr 4, s. 54-56). Publikowałam także sprawozdania z ważnych konferencji naukowych i metodycznych (M. Strzelecka, *Teksty źródłowe*, „*Wiadomości Historyczne*” 1997, nr 3, s. 177-178; M. Strzelecka, *Sprawozdanie z Ogólnopolskiej konferencji naukowej z cyklu „Diagnoza edukacyjna” poświęconej problematyce „Zadań wyboru wielokrotnego”*, „*Wiadomości Historyczne*” 2001, nr 3, s. 186-188; M. Strzelecka, *Konferencja „Tradycja i mity w edukacji historycznej w dobie reformy”*: Toruń 27-29 maja 2004 r., „*Klio*”: czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym, 2005, nr 6, s. 209-213), a także dzieliłam się przemyśleniami i refleksjami w recenzjach publikowanych na łamach periodyków przeznaczonych dla środowisk naukowych i nauczycielskich (m. in.: M. Strzelecka, *Recenzja: A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, Od niepodległości do niepodległości: historia Polski 1918-1989*, Warszawa 2011, *Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej*, nr 62, 2012, s. 110-115; M. Strzelecka, *Recenzja: Edukacja historyczna w szkole: teoria i praktyka*, red. E. Chorąży, D. Konieczka-Śliwińska, S. Roszak, Warszawa 2008, „*Klio*”: czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym, 2011, nr 16, s. 245-249).

Osobną płaszczyzną działalności dydaktycznej była popularyzacja doświadczeń wynikających z problematyki wdrażanego eksperymentu naukowo-dydaktycznego Zespołu Szkół UMK Gimnazjum i Liceum Akademickie w Toruniu. Pomysł skrócenia czasu nauki w jednej szkole do lat pięciu, w sytuacji gdy w normalnym trybie uczeń kończył dwie szkoły w

ciągu sześciu lat (gimnazjum i liceum) oznaczał konieczność wypracowania wielu innowacji dydaktyczno-wychowawczych. Jednym z fundamentalnych wyzwań było przyjęcie i opracowanie koncepcji integralnego ujęcia wymagań zawartych w podstawach programowych dla gimnazjum i liceum z z historii i wiedzy o społeczeństwie w korelacji z innymi przedmiotami. We wdrażanym eksperymencie odpowiadałam za praktyczne opracowanie rozwiązań dla edukacji historycznej i obywatelskiej. Podczas konferencji naukowo-dydaktycznych prezentowałam przygotowywane dla tej wyjątkowej placówki oświatowej koncepcje programowe oraz nowatorskie formy pracy wynikające ze współpracy z UMK. W oparciu o nabyte doświadczenia wskazywałam na optymalne warunki pracy z uczniem szczególnie uzdolnionym, w zakresie indywidualizacji procesu nauczania przedmiotów humanistycznych na poziomie ponadgimnazjalnym, polegające na przyspieszaniu lub dostosowywaniu edukacji historycznej do indywidualnych potrzeb uczniów, charakteryzujących się różnymi uzdolnieniami kierunkowymi. (M. Strzelecka, tytuł referatu: *Nauczanie międzyprzedmiotowe w Gimnazjum Akademickim – eksperymentalnej szkole średniej w Toruniu*. Konferencja międzynarodowa: *Nauczanie blokowe i zintegrowane przedmiotów humanistycznych w zreformowanej szkole*. Organizator: Instytut Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, 13-15 IX 2001; M. Strzelecka, tytuł referatu: *Nauczanie historii w Gimnazjum Akademickim – eksperymentalnej szkole średniej w Toruniu*. Konferencja międzynarodowa: *Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*. Organizator: Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego, 25-27 IX 2002; M. Strzelecka, tytuł referatu: *Teoretyczne i praktyczne aspekty nauczania historii w Gimnazjum Akademickim w Toruniu*. Konferencja: *Edukacja artystyczna a przemiany kulturowe i potencjał twórczy człowieka*. Organizator: Instytut Artystyczny, Wydział Sztuk Pięknych UMK, 19-21 IX 2003), jak i w publikacjach metodycznych (M. Strzelecka, *Trudne nowego początku... z pierwszym dyrektorem Zespołu Szkół Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Gimnazjum i Liceum Akademickie, Jerzym Wieczorkiem rozmawia Małgorzata Strzelecka*, w: *Tomik: absolwenci 2008 - Zespół Szkół Uniwersytetu Mikołaja Kopernika „Gimnazjum i Liceum Akademickie” w Toruniu*, red. A. Grzelak i M. Strzelecka, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2008, s. 8-16; M. Strzelecka, *Toruński Jedynek. Z Jerzym Wieczorkiem, pierwszym dyrektorem Gimnazjum i Liceum Akademickiego rozmawia M. Strzelecka*, „Głos Uczelni” 2008, nr 9, s. 10-11).

Małgorzata Strzelecka